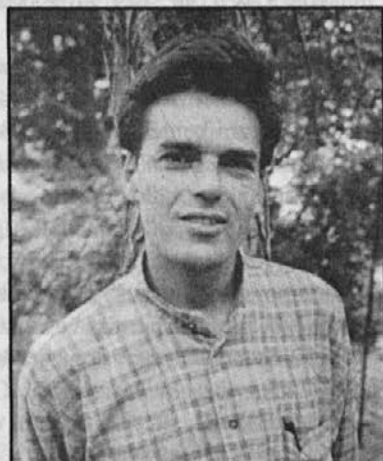

ZADNJA IZMENA

László Márton

Zgodbe

Bilo je pozno popoldne, ko je Palingenius, popotni modrijan, ki so mu v rojstnem kraju Coelum Stellatum obglavili voščenega dvojnika, ki se je zdel tako življenja poln in iz katerega je, naj se sliši kakor koli neverjetno, baje tekla prava kri in za dolgo onesnažila nadzemeljsko svetlobo omenjenega kraja: bilo je pozno popoldne, ko je Palingenius prispel na mejo kavkaškega imperija.

V kavkaškem imperiju so živela različna ljudstva; okoli imperija sklenjena gorska veriga je strmela v višino naravnost iz oceana in se po vsekakor verodostojnem opazovanju geografov nadaljevala tudi v oceanskem imperiju, dvigala se je pokrita s peno svinčene barve, vlekla se je in se širila proti starim, potopljenim celinam. Na tistem približno deset milj širokem skalnatem rtu, ki je na obmejnem območju Skitov in Masagetov povezoval kavkaški imperij s celino znanega sveta, se je vlekel kamnit zid, okrepljen s stražnimi stolpi, od Črnega do Hirkanskega morja. Čez ta zid je moral priti Palingenius in kot enemu redkih med smrtniki mu je to v resnici tudi uspelo.

Na steni je bil grški napis z zlatimi črkami. Glasil se je: "Zadnjemu cesarju vse občudovanje in slavo, ker je prispel iz notranjosti v zunanost!" Toda ta napis si lahko prebral na notranji strani zidu. Lahko si našel tudi druge napise, v grščini, v perzijskem in tokarskem jeziku, vse na notranji

strani zidu; po mnenju nekaterih je bila notranja stran zidu tako zelo popisana, da domala nisi mogel najti nepopisane površine niti za dlan; nasprotno pa je bil zunanji zid, ki gleda proti vesoljnemu svetu, nem in prazen.

Z vrha neke višje skale se da pokukati za zid, na kavkaško območje, tisti, ki omenijo to okoliščino, ne pozabijo dodati, da mnogi živijo s ponujajočo se priložnostjo. Popotniki, ki so zašli, lahko opazujejo tudi bližnja pobočja in tuhtajo o tem, kakšne skrivne podobe so zarisale razklane preseke v večno zelene gozdove.

Kratek dvogovor je potekal med Palingeniusom in nekaj uslužbenci vesoljnega sveta, ki so morali v bližini zidu stacionirati, da bi pospeševali pomilovanja vreden redok promet med vesoljnim svetom in kavkaškim imperijem.

Vprašali so Palingeniusa, ta je bil praznih rok, kaj je to, kar nese s seboj. Palingenius je izgovoril dve besedi: Constantia, to je bila ena; Prudentia, to je bila druga. Potemtakem, so ga radovedno spraševali uslužbenci, Palingenius nese s seboj sužnji? Ni tako, je odgovoril popotni modrijan: ti vladarici sta se mu pridružili, da bi v njegovi družbi zapustili vesoljni svet. Uslužbenci so ga vprašali: če sta resnično omenjeni ženski v njegovi družbi in če sta resnično vladarici (o tem, če bi bilo zares tako, bi jih morali prej obvestiti, da bi se lahko pripravili na slavnostno slovo), zakaj potem nista navzoči? Celo zelo navzoči sta, se je oglasil odgovor; toda že ta namen, ki bi ga bilo bolje imenovati prisiljenost, da bi zapustili vesoljni svet, in že golo razmišljanje o tej navzočnosti postaneta za tako prizadevne moške, katerih pozornost je skoraj povsem povezana z nalogami skladno z njihovimi pooblastili, nemogoča.

Uradniki so se po kratkem razmišljanju potem zanimali, kako je mogoče, da Palingenius brez tolmača razume njihove besede, čeprav govorijo z njim v najskrivnostnejšem jeziku, ki ga danes že nihče ne pozna in ki verjetno nikoli ni bil še za nikogar povsem razumljiv.

"Božjo besedo naredi razumljivo božja volja; človeški govor naredi razumljiv že človekov namen. Ne čudite se, da razumem človekov govor; kajti razumem tudi človeški molk."

Kakšno darilo – se je glasilo naslednje vprašanje – nese s seboj potujoči modrijan iz vesoljnega sveta v kavkaški imperij? Palingenius je, resnici

na ljubo, odgovoril, da nese s seboj vztrajnost in modrost. Vprašali so ga, koliko omenjenih dobrin nese s seboj in kako jih lahko nese s seboj, če ima prazne roke, kot se jasno vidi. Vztrajnost in modrost, ki sta – tako se je glasil odgovor – zares dobrini, toda nedeljivi, še manj izmerljivi, nosi namreč v glavi. Uslužbenci so ga vprašali: Ste morda povlekli to skozi nos, kot nekakšno mamilo ali kot prašek za poživitev? Ali sta po mnenju popotnega modrijana vztrajnost in modrost v vesoljnem svetu le prah, prah, ki ga lahko odnese prvi veter? Pa ne da tuli le v njegovi glavi ta veter, ki omenjene nedeljive in še manj izmerljive dobrine, potem ko so te postale prah, kotali v obliki oblakov prahu? Kajti potem so oni (uslužbenci v vesoljnem svetu) dolžni odpreti glavo popotnega modrijana, da bi dobili vpogled!

Palingenius pa je povedal poved, ki se lahko razloži na dva načina. Ali tako: "Tudi Zevsu se je pripetila podobna stvar, ko je na svet prišla Palas Atena," ali pa, če upoštevamo, da pomeni eno božanstvo prah kot snov, drugo božanstvo pa preperevanje v najskrivnostnejšem jeziku uslužbencev, je razumljivo tako: "Smo nekakšen prah in pepel, od tod in onstran na meji preperelosti."

Uslužbenci na to niso rekli ničesar; slekli so pisana oblačila in se proti Palingeniusu obrnili z golimi hrbti; na njih je zdaj opazil pisanje, za katero je bilo ob vgraviranju gotovo potrebno veliko časa in še več potrpežljivosti.

VERODOSTOJNA ZGODBA O BEGU • KDO SEM BIL • BIL SEM
CESARJEV ZADNJI GLAVNI KOMORNIK • VIDEL SEM POBEG
ZADNJEGA CESARJA • TAKO SE JE ZGODILO • SOVRAŽNIK JE
PRIŠEL IZ OCEANA • SOVRAŽNIK JE PRIŠEL IZPOD VODA Z
VZHODA ZAHODA SEVERA JUGA • IZ VODE ZRCALJENEGA
NEBESNEGA OBOKA • NAŠI SO OBUPALI • NEBESNI OBOK JE
ZAPUSTIL PREK PREPLAŠENIH GORA • NAŠI SO OBUPALI DRUGIČ
• ZADNJI CESAR JE PROSIL ZA NASVET ZVEZDOGLEDA •
RAZISKOVALEC NEBESNEGA OBOKA JE RAZISKOVAL
PRERAČUNAVAL • PRINESEL JE TRI VRV LESTEV PERUT •
CESARJU JE BILA VŠEČ PERUT • GLAVNEMU KOMORNIKU JE
BILA VŠEČ LESTEV • ZVEZDOGLEDU JE OSTALA VRV • VSI TRIJE
SO BEŽALI PO SKRIVNI POTI K VAROVALNEMU ZIDU • PERUT

JE LAHKA VRV TEŽJA LESTEV NAJTEŽJA • ZAŠČITNI ZID ZAPORA
 OVIRA POBEG • ZADNJI CESAR SI NADENE PERUTI ODLETI •
 GLAVNI KOMORNIK SE POVZPNE NA ZAŠČITNI ZID SPUSTI
 LESTEV ONSTRAN PADE V UJETNIŠTVO • ZVEZDOGLEDA NISO
 ZADAVILI Z NJEGOVO LASTNO VRVJO • NISO GA ZVEZALI Z
 NJEGOVO LASTNO VRVJO • NA MEJI PREPEREOSTI SE JE
 SPREMENIL V PRAH • MOČNI VETROVI GA PIHAJO NA SEVER
 JUG VZHOD ZAHOD • TO SEM NAPISAL V OBDOBJU ŽALOSTNIH
 LET NA GOLO KOŽO JETNIKOV • TISTI KI SEDIJO V ŽELEZJU
 S HRBTOM OBRNJENIM K VRATOM KI SE ODPIRAJO PROTI
 VESOLJNEMU SVETU • UGIBAJOČ PO POZIBAVANJU SENC NA
 KAKŠNO ŽVIŽGANJE PLEŠE VESOLJNI SVET •

Palingenius je gledal s široko odprtimi očmi kot zaslepljen v črke, iz katerih sta bolj ali manj še zdaj mezela kri in gnoj.

"Moja je zemeljska obla: imam pravico, da jo vso prehodim!"

"V vesoljnem svetu nimaš nobene pravice."

Naposled so uslužbenci – morda kot pojasnilo, morda zato, ker se jim je popotni modrijan zasmilil – povedali tole, za vsak primer tako, da ne bi povelečevali svoje dobrohotnosti ali da se ne bi vsaj proti njemu obrnili:

"Splezaj torej na tisto visoko skalo in pokukaj za zid. Čeprav bo večerna tema že zakrila pokrajino, se ti bo pred očmi s kavkaških pobočij izlila žareča svetloba, ki je, kot smo slišali, gostejša od posevka zvezd, ki izvira na pobočjih nebesnega oboka, in lahko boš videl cesarjevo palačo, katere stebri so, kot to izpričujejo soglasna poročila zaupanja vrednih mož, sklesani iz kamnov, ki svetijo. Vsrkaj ta prizor, da bomo tudi mi lahko videli odblesk, če ti bomo (takoj potem!) odprli glavo, in dobili vpogled v tvoje dobrine!"

Toda takrat Palingeniusa že ni bilo nikjer. Ali pa je bil raje povsod. Z večernim vetrom je kot oblak prahu lebdel nad Kavkazom: neslo ga je vse bolj v notranjost.

Preddverje

Potopis o nadvojvodi Albertu

Namesto uvodne besede*Dragi bralec!*

Zdaj, ko novi in stari svet obupano bijeta boj drug proti drugemu, se v teh zapletenih časih trudimo, da bi imel v rokah pametne, vedre knjige in da bi ti v očeh plamenel njihov odsev. Tudi na področju kulture moramo planiti po rovarjenju dekadentnih, živčno bolnih reakcionarjev. Treba je pretehtati to, da je zgodovina dokazala, da logika humanizma ne more prodreti v zavest v frake oblečenih šakalov in prašičev, ki žvenketajo z denarjem. Resnično, jim humanizem sploh kaj pomeni? Danes se roparski materializem debelih pajkov s cilindrom več ne pokriva z oguljenimi cunjami religije in filozofije. Zmaga bo seveda zmaga novega sveta, toda zanj je pogoj ta, da moramo preteklost izbrisati iz zavesti do konca. Ne pozabimo, da so resnice buržoazne znanosti, ki se nanaša na zgodovinsko preteklost, podobne postarani kokoti, ki oponaša nedolžno deklico. Še posebno moramo paziti na to, da opravljiva, lažniva in dekadentna dela, ki so madžarskemu ljudstvu tako tuja in bodo postala plen živčno razbolelih, zmedenih form, ne dobijo publicitete. V glavah moramo napraviti red, da bi se na dnu lobanje čustva in načela med seboj determinirala na socialistični ureditvi primeren način. Madžarsko ljudstvo potrebuje čisto proletarsko kulturo, da bi ta končno prišla k sebi iz tisočletne omotice. Še pred nekaj leti je bilo sramotno biti Madžar, toda danes storimo že vse, da pridobimo nazaj zaigrano zaupanje delovnega ljudstva. K temu prispeva avtor s svojim skromnim delom. Njegova največja zasluga je, da svojega bralca niti za hip ne pusti v negotovosti: brez dvoma loči dobro od slabega, v slavo naše mlade, krepke književnosti. Pri besedilni sporočilnosti smo kot smernico upoštevali zahteve znanstvene izdaje; obdržali smo vsako slogovno posebnost, toda zmerno smo posodobili interpunkcijo in pravopis. Ker se naš čas ne ubada rad s podrobnostmi, smo besedilo skrajšali približno za tretjino, ne da bi poglobilna ideja sporočila, slikovita, domišljije polna logika trpeli zaradi okrnjenosti.

Če to odštejemo, lahko imam našo izdajo za popolno. Nekaj zastarelih ali nekaj na posameznih mestih neustreznih izrazov smo ustrezno spremenili, njihovo število je skorajda zanemarljivo. Zaradi nekaterih vzrokov smo bili prisiljeni izpustiti nekaj odstavkov, njihova mesta pa smo označili po svoji najboljši vednosti. Konec januarja vsem predplačnikom podarjamo barvni koledar velikega formata, ki se seveda lahko kupi po ugodni ceni tudi pri uličnih prodajalcih. Prilagamo tudi naročilnico. Pristrčno pozdravljamo vse naše drage bralce in jim ob tej priložnosti želimo veliko sreče v prihodnjem novem letu,

Uredništvo in Založba

Vaša velecenjena Visokost!

Rad bi vam najtopleje izrazil svojo veliko hvaležnost, ker je Vaša Visokost dopustila, da sem lahko napisal knjigo, obenem pa želim z razlago služiti častitljivemu Občinstvu, ne želim namreč osvetliti vzroka, zakaj sem sploh napisal knjigo o Vaši Visokosti, kajti to je, tako menim, evidenca, temveč tisto, zakaj sem začel pisati knjigo tako pozno, medtem ko so glas, ime, slava Vaše Visokosti zameglili vse druge zemeljske zvezde, da naše zaslepljene oči slepo strmijo v svetlobni tok in ne vidijo ničesar drugega razen blišča Vaše Visokosti.

Ne mislite si, Vaša Visokost, da se Vam dobrikam; iz mene govori le brezdanja iskrenost, s katero Vam izkazujem čast. Tudi sicer je dobrikanje madžarski naravi tuje, za madžarsko vrsto so, kot sem že prej poskušal dati slutiti, značilni trdovratna, zagrizena, neupogljiva iskrenost, togotno samobičanje in samomrcvarjenje; da skritim in sprevrženim napakam ne pogledamo skozi prste, tega mi morda sploh ni treba reči.

Knjigo sem – po eni strani z bolečino, po drugi z veseljem – lahko pripravil šele zdaj, kajti človeške in nadvojvodske veličine Vaše Visokosti v enem samem hipu sploh ni mogoče premeriti, kaj pa šele pozorno spremljati večstranske dejavnosti Vaše Visokosti!, iskreno priznajmo, za to bi bilo prekratko tudi celo človeško življenje. Vse to pojasnjuje morebitne pomanjkljivosti moje knjige; v opravičilo naj mi bo to, da sem se trudil

po svojih sposobnostih dati najboljše in da je dovršenost težko dovršeno prikazati.

Vaša velečenjena Visokost! Madžarstvo je bilo, kar pomnimo, monarhične narave, to je tudi ostalo in to bo za vselej; čuti potrebo, da bi ga kdo vodil, da bi se enovito postavil za njim, da bi zadovoljil njegovo potrebo po pokorščini. In jaz pravim, da je tako dobro. Le da so madžarstvo velikokrat ogoljufali, in metljaj razprtij je zastrupil telo, nekoč nabreklo od moči; brezdušni prevratniki so mu mračili dušo, metali pesek v oči, in zato se zdi, da si madžarstvo ne želi vzeti v usta sladkih dojk.

Le da je videz lažen! Kajti modrijan starih časov govori resnico, ko pravi, da knezi dojijo ljudstva, in kakor usoda, Fatum, in skrb, Providentia, odločata o tem, ali naj materi curlja mleko obilno ali borno, podobno usoda in skrb razpolagata z značilnostmi knezov, in te nima zemeljska oblast pravice pregledati!

Toda na to danes Viktor Hugo in anarhistična drhal že ne mislita resno. In koga ne bi prepričala resnična odličnost Vaše Visokosti? Vaša Visokost, izvrsten gospodar, lovec in poznavalec ljudi – da omenim nekaj vaših odličnih lastnosti, le tako po naključju – našo očetnjavo bi zagotovo popeljali k zmagi, tako v boju proti Prusom kot proti Rusom, pa tudi proti vsemu svetu, in v tem slavnem boju naj bom prvi, ki bom umrl junaške smrti za pravo stvar! Kajti umreti poleg Vaše Visokosti je bolj sladostrastno kot živeti v sedmih nebesih brez Vaše Visokosti!

Še enkrat se zahvaljujem, da je Vaša Visokost odobrila pisanje in izdajo moje knjige,

Vaš iz dna srca hvaležni, najponižnejši in najpokornejši sluga

János Lakatondy

Ena

Še tamle, v Budimpešti, v bližini Garayevega trga sem slišal: "Pregnal te bom na kurec smrti!" Takoj potem so iz neke hiše vrgli starko! Če bi ga zdaj lahko prijeli za besedo –

Vi, ki stojite tam za mano. Vas je več ali pa ste sami? Vem, da sem si vas sam izmislil, pa vendarle ne bi mogel obstajati brez vas. Lahko zganjajo takšen hrup tisti, ki sploh ne obstajajo? Brezobzirno mi vpijejo v ušesa –

S stopniškega okna opazujem Lakatondyja (tudi to se je zgodilo še v Budimpešti), ki sem ga našel na nočnem tramvaju, nemočno je bingljajl z oprijemala, kot da mu noge sploh ne bi segale do tal, pozibaval se je v ritmu, kot ga je določal tramvaj –

Koliko nesnage! In to je že vse druga vrsta. Na koncu bom čutil še domotožje, če se spomnim Budimpešte. Po navadi sem omenil tudi tako: pri nas. Pri nas se je vse pomešalo in se pozabilo uvesti. Venomer se kaj gradi, a je, kot da bi se le podiralo –

Pa ni bilo besede o tem, da sem bil zmeden. Predstavljajte si Budimpešto, eno izmed znanih ulic: vse je isto, le napisi so se spremenili, ni nerazumljiv le njihov jezik, tudi črkovati jih ne moreš; in ljudje so isti in po asfaltu ropota veter z enakimi smetmi –

Toda Lakatody ne pride. Enkrat me je poskušal nagovoriti, naj namesto ód berem železniški vozni red, ti baje ne lažejo. Vidim kratek del ulice, majhen del nekega dvorišča, iztepalnik preprog, cvetlične lončke. O Lakatondyju imam tudi več hipotez. Brez zamere, moje misli so malce zmedene. Sicer pa mi lahko tudi zamerite, pojdite v pekel! Oprostite. Jaz ... sem tam v peklu. Tu ni pekla. Dobro, toda če bi bil, bi bil zagotovo tu, zagotovo bi bil tu nekje. Ne da bi me napak razumeli, nimam nič proti temu. Ni slabši kraj od drugih. Prijeten sončni sij, pri svetlobi se lahko vidijo tudi črke, brez posebnega naprezanja. Sedim na klopi –

Še zmeraj čakam Lakatondyja. V ulici mladike s povešenimi listi, novemu rodu bodo rodile prihodnje sadove. Pridejo trije psi, pomokrijo mladike. Eden izmed psov maha z repom, drugi se postavi na zadnje tace, kaj dela tretji, se ne spominjam. Tudi ta nekaj dela –

Dobil sem obvestilo (še zmeraj v Budimpešti), da je za silvestrovo eden mojih sinčkov padel iz desetega nadstropja stolpnice. Bolečina me je prizadela v živo. Nemudoma sem vstopil na segedinski brzi vlak. Tisti, ki mi je poslal obvestilo, si je dovolil neokusen besedni humor glede tega, da je ta moj sinček bil mrtvo pijan, da bi lahko bil iz njega mrtvec, potem ko je padel skozi rešeto življenja in skozi okno. In začel sem razmišljati: O katerem mojem sinčku obvešča to neokusno obvestilo? Sploh nimam sinčka. Tudi sam sem še mlad, tako rekoč otrok. Nič zato, kmalu se bo vse razčistilo. Nasproti mene sedi Gusztáv Bordács in govori o tem, da bo obiskal svojo zaročenko –

Poleg mene sedi še nekdo. Kaj takega so po navadi imenovali zanimiv pojav. Ima prašičjo glavo. Klop je široka, lahko udobno sedimo. On je prišel za mano do pisoarja, ne mislite si, da se podim za takimi kuriozitetami. Saj niti nima prašičje glave. Morda pred tistim, ko je kobacal za menoj, zdaj je nima. Ima človeško glavo s prašičjimi potezami. Toda zdaj, če ga pozorneje pogledam, so te poteze tako prašičje, da ima vendarle prašičjo glavo –

Približno sto metrov od tod je odlagališče smeti, od tam piha veter. Ne preveč glasno, a vendarle prodorno brenčanje muh. Pred železniško postajo zarjavela karoserija avta, od te na desno grape nekdanjega nogometnega igrišča. Prašičjeglavega prijatelja bom iz čiste olike imenoval šakal. Vlak stoji poldrugo uro, ne da bi bil kdor koli to pripravljen obrazložiti. Šakal, ki ve, zakaj bi rad potoval naprej. Meni je dobro tudi tu. Soparno je. Uvelo visi rumena krošnja breze. Na debelo leži prah po listju, ki se lomi, gnije, kot orumenel slamnat papir –

Vlak se je kar naenkrat ustavil. Gusztáv Bordács je spal, kot top, ni se prebudil niti ob sunkih. Z okna se je lahko videl le parni somrak, onstran tega nič. Nekaj časa sem čakal, nato pa izstopil. Na zavoju se je videlo postajno poslopje. Šel sem tja. Nikjer nikogar. Napisov nisem videl, le na eni tabli nad gostiščem: Restaurant. Nad vodovodno pipo, ki gleda iz stene, kozarec iz treh črnih črt, prečrtanih z rdečima črtama. Opral sem si roke. Poleg zgornjega dela ustroja proge ura, ki kaže šest in deset minut.

Lahko bi bila prav tako večer kot jutro. Vstopil sem v gostišče –

Z mokro roko se ne sme vključiti brivskega aparata, ker je nevarnost električnega udara ... Vem, te bedaste navade –

Gusztáv Bordács je konstruiral mikroskop, s katerim se da videti tudi atome. "Dragi prijatelj, atomi in prav toliko majčkenih svetov!" Na enem izmed atomov je opazil neko žensko. Česa drugega ni opazil? Drugega ne, je odgovoril, če le ne štejemo, da so okoli ženske mrgolele pošasti, ki so s prostim očesom ali z mikroskopom nevidne. Kako potem ve, da so tam? Po tem, ker je ženska obupano mahala s svojim robčkom, in on jo zdaj poskuša rešiti, le da se mora v ta namen malce uskočiti –

Nekaj časa sem čakal, nato se je prikazal neki frakast natakak, ki je bil sicer videti kot prostak. "Jaz sem Ferdinand," je rekel in nato vprašal, ali naj prinese kruh. Na moje vprašanje, zakaj vlak stoji, je odgovoril, da je strojevodja odšel. Kam? Ne ve, zagotovo se bo enkrat vrnil. Tam zunaj ura še zmeraj kaže šest in deset minut. Dečka sem vprašal, koliko je ura. Pogledal je skozi okno, začel računati na prste, se v računanju zmedel in na koncu rekel, najbrž bo čez pet minut četrť na sedem. Stopil sem na peron, vlak je še stal tam v daljavi –

Domala sem slišal, ko so zavpili: Nimaš pravice! Morda kakemu junaku romana, saj je to nežna duša, in to je bilo tako zavpito, da na koncu verjameš, da sploh ni izmišljeno. Prav imaš, ti nežna duša, Lakatondy je povedal, da je treba namesto ód brati vozni red, ker ta vsaj ne laže. Če vlak enkrat krene, potem tudi prispe! –

Na levi so stranišče ter postaja in vlak, ki zamuja poldrugo uro, z neprozornimi okni, z lepljivimi sedeži. V mojih rokah odprta knjiga. Veter naključno lista. Približujejo se trije mladeniči, suvajo se, se smejiijo, spotikajjo. Bolj se mi približajjo, bolj se suvajo. Nevzdržno so glasni. Skoraj sem jih ogovoril, a so se že zadržali, začutili so, da so prenapeli strune. Komaj jih ločujem. Naenkrat se zapletejo, se mi spotaknejo ob nogo. Ne opravičijo se, očitno so to storili namenoma. Ostudni fantje, vsi trije se smejiijo na vsa usta. Prav, toda čemu je treba z gorjačo udarjati tretjega, na tleh

stegnjenega. Zdaj me že peče vest. Ne bi smel stegniti noge. Rad bi bral, toda to ni mogoče, saj mi ga bodo pred očmi pretepli do mrtvega. A zdaj prenehajo, da bi si vsaj za hip odpočili, sopihajo, z oblek stepajo prah; na tleh ležeči se s težavo dvigne, niti nima krvavega obraza, pa tudi večmesečna nesnaga mu ne more kaj dosti zabrisati potez žareče mladosti. "Jaz sem Ferdinand" – reče napol razlagajoč, napol z opravičujočim glasom. Visoko zakrili z rokami, topo treščijo udarci –

Mahnil sem jo čez nogometno igrišče. Pot je v velikem loku obšla smetišče. Moral sem prelesti zemeljski plaz poleg vasi. Kraj je razkosan, obzorja nikjer. Hodim po vlažni ilovici, lepi se in drsi, paziti moram, da ne padem. Obrnem se nazaj, za mano močni psi, trije, toda mogoče je, da sta le dva. Renčijo in od mene so oddaljeni le za dolžino roke. Večkrat mi spodsne, skorajda strmoglavim. Megla je gosta, kreniti nazaj ni mogoče. Še zmeraj tista medla svetloba. Končno, čez deset minut bodisi čez poldrugo uro, zagledam neko poslopje, poslopje neke železniške postaje –

Vse je pravljica. Pravzaprav je stvar veliko preprostejša –

Praščijeglavi šakal ima občutek, da nebesnega oboka sploh ni. Prečudno čustveno opazovanje. Prepričan je tudi o tem, da smo se zdaj uskočili do prave majhnosti –

V tistih trenutkih nisem celo niti spal. Sicer pa sta junaštvo in drdranje vlaka medli, niti roke nisem mogel dvigniti, vendar sem do konca vedel, kaj se dogaja. Bilo je temno, približno tri minute, in občutno hladneje. To je lahko bil zgolj predor, niti ne preveč dolg, čeprav se ne spominjam, da bi moral biti kjer koli na progi Budimpešta-Segedin kak predor. Toda tega sem se spomnil šele veliko pozneje. Ko smo prispeli na svetlo, se ni domala nič spremenilo. Morda so se oblaki zgostili ali pa so se povlekli na obzorje –

Tisto knjigo sem našel v torbi Gusztáva Bordácsa. Prelistam jo: "... kje so že tiste silovite budilke, ki zvonijo s pločevinastim glasom! Prebujajo me žametni, tihi, božajoči glasovi ..." Torej prebujanje, to obstaja –

Šakal je prišel za menoj do pisoarja, se sklonil k meni in mi prišepnil. Toda že takrat sem vedel –

Gusztáv Bordács še zmeraj govori o uskočitvi. Domneva, da sem jaz nasprotno prepričan, da nismo niti najmanj uskočeni, upoštevajoč, da odločne in močne osebnosti, ki si jo predstavlja v nasprotnem sedeču, ni mogoče skrčiti na hip-hop. Sicer pa, razglablja naprej, če smo uskočeni, potlej je od nas ostala le esenca; toda kam je šlo drugo? In iz oblačil, a je na primer tudi iz hlač Gusztáva Bordácsa ostala le hlačna esenca? In kako je z njegovim kovčkom in s snežkami pa kravatami, ki so v njem? Razume, da nasprotujem kakršni koli zunanji določnosti, se vrne Gusztáv Bordács k sedečemu nasproti meni, toda vsi smo stisnjeni v rahlo božajoči železni roki skrbi, od koder nas ne more izvleči niti iz maternice izpuljena usoda –

Lakatondy, vidi se s stopniškega okna, kako se mu vrti jezik, besede mu veter daleč odpiha. Pozneje sam izgine v velikem budimpeštanskem mraku, njegovo besedičenje se zgubi v disharmoniji glasov. "Oni tako napišejo to, kar se še lahko napiše ..." In zgrabi potlej roko krč? –

Gusztáv Bordács se pozibava v ritmu drdranja vlaka, se počasi skloni k meni, mi nebogljenemu v rahlo odprta usta natlači desetforintski kovanec, kaj, če ga bomo še potrebovali, pravi z nasmeškom na obrazu, začnem se dušiti, čutim, da se lahko že gibljem, a še malce počakam, šele nato se vržem nanj –

Začutil se je močan sunek in vlak se je ustavil. Gusztáv Bordács je prebral sedem ali osem strani iz svoje knjige, na koncu pa po vsaki prebrani vrstici uprl pogled v nebo. Videlo se je na njem, da bo kmalu začel jadikovati. Izstopil sem, šel naprej k lokomotivi. Strojevodska kabina je bila prazna. Na stranski steni je polica, ki se lahko nagne, na njej pa ogrizek. Sledovi ugrizov so komaj kaj porjaveli –

Nadvojvoda Albert, gospodar

Danes zjutraj se je nadvojvoda Albert odpravil na ogled močvirskega posestva. Pred gigom prhutajo in nestrpno kopitljajo konji, jabolčasti sivci. Nadvojvoda Albert se nasmehne. Veter mu rahlo mrši srebrne pramene. Dobro ste domnevalo, drago občinstvo, nadvojvoda Albert je snel pernato naglavno pokrivalo, da bi z njim mahal množici, stoječi na robu poti. Gig šviga, ziblje se bogato klasje pšeničnih polj. Resnično, lepa pokrajina!

Stric Gyuri, drugače imenovan György Istvánffy, strog, toda pravičen oskrbnik posestva, poganja gig, le da po prvem zavoju nadvojvoda Albert prevzame vajeti; približno dva kilometra se vozimo po cestnem odseku, polnem grap! Nadvojvoda Albert trdno sedi na kozlu. Vidi se, da je pravi gospodar posestva! Kočija silovito zadene. "Ta odsek je še treba zravnati!" zabruna stric Gyuri. "Potem ga pa zravnajte!" mu pravi temperamentno nadvojvoda Albert.

Na vrsti je na novo zasajen sadovnjak. Večina drevesc stoji strogo pokonci, marsikatero se kljub temu malce upogne, kakor da bi si želelo zrasti le do zenita, majhna debela kažejo naravnost k zemeljski krogli. Malce stran koplje nekaj sključenih rojakov; kljub vročini ne slečejo srajc. Smo poslušen, trdoživ narod!

Kot sem omenil, stojijo drevesa zvečine strogo pokonci, kljub temu se marsikatero rahlo upogne, kakor bojni prapor v rokah umirajočega vojaka. Nadvojvoda Albert sestopi s kozla in da, gledajoč na ravnanje upognjenih dreves, napotke. Tudi razloži, zakaj tako. Njegova razlaga je prepričljiva, saj zna vplivati tako na srce kot na pamet. Pisec teh vrstic, ki je v tej vrsti žurnalizma in v kmetovanju nepodkovan, ne zna navesti posameznih strokovnih izrazov in miselnega toka, a je imel nadvojvoda Albert prav, toliko bolj, ker je prosil enega izmed zbranih boljšečih za kopačo in z njo pokazal, kako je treba prst dovršeno rahljati.

Nadvojvoda! S kopačo v rokah!

Šele zdaj se vidi, da je v naši družbi delo cenjeno! Nadvojvoda Albert nosi pri tem levji delež, pa tudi, da je kljub socialističnemu hujskanju videti, da je vzpostavljen stari dobri odnos med gospodarjem in hlapcem.

Piscu teh vrstic so razlagali, da je nadvojvoda Albert njega dni tudi med vaško otročadjo našel vrstnike, ki so ga imeli zelo radi. V tistih dveh

tednih, ki ju je nadvojvoda Albert po navadi preživel na močvirskem posestvu, se je primerilo, da so se skupaj kopali v majhnem potoku, in večkrat jih je družilo sračje gnezdo pri plezalnih pustolovščinah po drevesu. Tudi to se je primerilo, da je otročad stala pred vrati in vpila: "Palatin Berti, pridi se z nami igrat!" Imenovali so ga le tako, Palatin Berti; majhni bizgeci niso mogli vedeti, da se bratijo z nadvojvodo.

Vidi se torej, da nadvojvodo Alberta preprosti ljudje ljubijo in da je ta ljubezen obojestranska. In tista otročad, ki zdaj kot priletna koplje v posevku, ali ostri koso, zagledajoč nadvojvodo Alberta, stežka zadrži nasmeh. Bil je čas, ko se je ta mogočni človek z njimi kopal!

Oddrdramo naprej, zdaj je donelo že prijetneje, po ilovnati poti, pod senco dehtečih lip. Znova so vajeti v rokah strica Gyurija. Nadvojvoda Albert se razgleduje in mi razlaga bistvo erozije tal. Že mi je na jeziku, da sem v tem problemu nepodkovan, ko mi z dobrotljivim nasmeškom pristavi: "Tega ni treba pisati, dragi prijatelj!" Zamislite si, drago občinstvo, mene imenuje: dragi prijatelj! Gledam njegova srebrna senca, orlovski nos, visoko čelo: koliko dobrih misli je mrgolelo v tej knežji glavi! Kako čudoviti svetovi se lahko skrivajo za lobanjskimi kostmi! Prav zdaj bomo slišali od njega zanimivo zgodbo. Poskusil jo bom dobesedno natančno zapisati.

"Včasih se mi zahoče obleči se v civilno obleko, da me ljudje ne bi takoj prepoznali. Takrat lahko baje po nekem starem vraževerju bolj vidiš njihove skrbi in težave. Dragi prijatelj, to so vraže. Ljudje so prav tako iskreni, kadar je na meni videti, da sem nadvojvoda, kot kadar ni videti. Vendarle, dragi prijatelj, včasih ne škodi malce popuščanja. Razumete, prijatelj, puščanje, ne da bi zamenjali *šč z nt!* Hahahaha!"

Hehehe! Ravno toliko, da me nadvojvoda Albert ni potegnjal za nos!

"Torej, nekoč sem si oblekel civilno obleko in odšel v Strohmayerjevo blagovnico. In kaj sem tam videl? Prosim lepo, v neki kletki tri psičke. Eden je tekal, drugi se je občasno postavil na zadnji taci in mahal z repom, tudi tretji je nekaj delal, a se več ne spominjam, kaj. Nekaj je zagotovo delal. Pa tudi dlaka jim je izpadala, bili so prav taki kot pravi psi ..." Pa to je kolosalno! – Ne morem se obvladati. – Vaša Visokost, če bom to prinesel k časopisu, bodo to požirali! Se opravičujem zaradi drastičnega izraza. "Nikoli ne iščite izgovorov, to je vaša stroka!" – Verjemite mi, to je bil eden najlepših dni mojega življenja!

V lahkotnem diru pustimo za sabo milje. Sonce doseže najvišjo točko. Nadvojvoda Albert se zamisli. Čutim, da bi ga bilo v teh trenutkih vznemirjati brezobzirno. Čez približno deset minut bomo v vasi, tam bo nadvojvoda Albert po obilnem kosilu začel svoje javno stopnjevanje svoje odličnosti. Dotlej naj povem, da je tudi moj pokojni oče bil v poznanstvu z nadvojvodo Albertom: leta ga je poučeval različne vede in tudi pozneje se je primerilo, da mu je nadvojvoda Albert poslal različna dela zaradi korigiranja in prepisovanja na čisto, saj lahko kot zaseden človek le redko osebno žrtvuje čas za strojepisno klaviaturo. "Toda vas, dragi prijatelj – tako nadvojvoda, in ne le enkrat! –, nimam rad le zavoljo očeta, temveč tudi zato, ker ste vredni mojega zaupanja!" Menim, da bi kakšen nadvojvoda brez vzroka komajda izrekel kaj takega.

Pot se vijuga, naproti nam koraka zala, mlada ženska. Umakne se na rob poti in nas vljudno pozdravi. Sončna pripeka ji je že pošteno porjavila boso golen. Nadvojvoda Albert se najprej ljubeznivo nasmehne, nato se mu zamrača pogled. "Ne nosijo steznika" – pravi nejevoljno.

Toda nima več časa za nejevoljnost, le nekaj korakov od tod se vidi vaški zvonik. Že od daleč nam nazdravljajo, klobuki letijo v zrak, gospod župnik, Béla Csiszár, vodi otroški zbor pri petju domoljubnih ljudskih pesmi. Naj se naučijo, da je prihodnost njihova! Ko se gig zaustavi, se v naročje nadvojvode Alberta usuje dež cvetja. Nekaj cvetic je pripadalo tudi piscu teh vrstic. Ali moram govoriti o okusnem kosilu, o županovi zdravljici in zdravljici mestnega sodnika? Seveda bi bilo to treba, toda če bi opisal vse te čare in prelesti, ki jih je pisec teh vrstic bil deležen, bi težko kdaj prišli h koncu temu capitulumu!

Naj povem le toliko, da bi se nadvojvoda Albert ukradel v srca vseh, ko že ne bi bil tako v srcih. "Kakšen kočijaž sem vam bil, stric Gyuri?" – je postavil vprašanje nadvojvoda Albert tri leta mlajšemu Györgyju Istvánffyju. "Visočanstven!" se je glasil domiselni odgovor. Res, nadvojvoda Albert je zdaj knežja pojava, prav tako, kot je bil pristen gospodar v usnjenih škornjih, s pernatim pokrivalom, v pumparicah, ko se mu je pod sledjo kopače veselo vrtela rodovita grud. Moj pokojni oče je tiste dni pogosto pravil, da je komaj verjetno, da bo kmalu imel tako marljivega pisarja, kot je bil mladi nadvojvoda Albert. Po pospravljeni mizi smo stopili v preddverje, kjer nas je že čakala deputacija ciganov. Takšnega joka in stoka nisem slišal že dolgo! In ne da bi se razkropili, ko so izrekli svoje molitvice,

ravno nasprotno, tedaj so se začeli šele grmaditi! Niti igle ne bi mogel spustiti, ne le v preddverju, tudi na vrtu ne!

Nadvojvoda Albert urno sega v žep, na dan prihajajo lepi okrogli deset-in dvajsetfilerski kovanci, seveda le na skrivaj; nadvojvoda Albert pazi, da ga kdo ne opazi. Na koncu bi še kje mislili, da daruje zato, ker bi se rad postavljajal s širokosrčnostjo!

Zares častitljivo občinstvo, nadvojvoda Albert razume ciganski jezik, in to, prosim, razumite dobesedno! Piscu teh vrstic je enkrat pripovedoval, da ga je neki reven, toda pošten cigan povabil k sebi na kosilo in da sta se do konca pogovarjala v ciganskem jeziku. In na mizi ni bil "črknjeni pujš", temveč prava dobra kokošja juha in ta pravo vino! Sicer v kozarcu za vodo, toda tudi kozarec za vodo je kozarec!

Povezanost nadvojvode Alberta s ciganskim jezikom je zgodba zase, bilo bi pač to težko stlačiti v okvir enega poglavja, predstavljenega z gospodarskega aspekta. Predlagam torej, drago občinstvo, odložimo to na eno izmed bližnjih priložnosti. Ni ugovorov? Korenjaška stvar.

Torej ne preostane drugo, kot da zaide sonce. Dobro je, konec, zašlo je. Noč je pozdravila močvirski dvor nadvojvode Alberta. Svet spi, in nadvojvoda Albert v svetu. Zelo veliko delovnih dni drema za njim, in iskreno upam, da pred njim enako.

Prevedla **Gabriela Zver**

Madžarski pisatelj **László Márton** (1959) je v zgodnjih romanih in kratkih pripovedih po svoje slikal bizarnost socializma (*Preddverje* je nastalo po puču Jaruzelskega leta 1981), pozneje pa se je začel zanimati za zgodovino. Piše prozo, drame, študije in prevaja iz nemškega jezika. Njegova poglobitvena dela so *Veliki-budimpeštanski Straho-pregon* (kratke pripovedi, 1984), *Zavetišče* (roman, 1985), *Metulji na klobuku* (drame, 1987), *Izbrali so me in pomešam se* (študije, 1989), *Podzavestno postajališče* (roman, 1990), *Carmen* (gledališka igra, 1991), *Prehod čez steklo* (roman, 1992), *Velikolomljivec* (žaloigra, 1994), *Veliki-budimpeštanski Straho-pregon in druge pripovedi* (kratke pripovedi, 1995), *Brezsmernost prikazovanja* (esej, 1995), *Resnična zgodba Jacoba Wunschwitza* (roman, 1997). Njegov slog so literarni teoretiki in kritiki označili s pojmom radikalno arhaičen, po inovativnosti pa ga povezujejo s Petrom Esterházyjem in Petrom Nádasom, ki sta v madžarsko prozo prinesla največ sprememb, čeprav je Márton mlajši. Za svoje pisanje je dobil več madžarskih literarnih nagrad.